

csupa felhalmozás és aggregálás által valami élő jön létre. Azért tehát, ha már a lényegében Pythagoras Plato-féle egyöntetűbb tanulmányi rendszerre visszavezethető hét szabadművészet systemának a mai megsaporodott s szétfolyásra igen alkalmas tananyagban csak kevés nyoma lehet, a történeti fejlődés folyamánaképpen nagyon analizált tudomány-szakok daczára is elvek szempontjából a denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum valamint az össztanításban, úgy az egyes tantárgyak tanításában s ezek eredményének összefoglalásában szem előtt tartandó szabály kell hogy legyen. Kétségtől arra kell főleg törekednünk, hogy először bizonyos, a részeket összefoglaló és egy-egy egészbe összeszorító igazságokból kiindulva haladjunk a tanításban s ugyanahhoz térjünk is vissza.

A klasszikus realiák tanításában azért van fontos helye a csoportosításnak, hogy ne úgy mint a pitypang magjai a szélben szétszóródjanak, hanem sokaságukban is minél áttekinthetőbben szorosabban összetartozzanak. A klasszikus realiákat tehát — úgy mint az olvasmányokat is — belső természetük szerint czélszerű ezen öt csoportba osztani.

1. Olyanokra, a melyek a természeti mindenségnek s a magasabb eszményi világnak feltárása által a tanuló gondolkodásához és képzeletéhez szólnak. Ilyenek a vallás a mythológiában és a költészetben.

2. Olyanokra, melyek az érzéki megfigyelés alá eshető és ez alá tartozó dolgokról szólnak. Ilyenek a hadügy és a magánrégiségek.

3. A melyek a gondolat és képzelet világába tartozó reáliák tovább-szövődéseinek, szüleményeinek és alkalmazásának tűnnek fel. Ilyenek az állami élet közérdekű tényezői: a kormányzat, a comitiák stb.

4. Az eszmei, gondolati és értelmi világ összekapcsolódásának, termékenyítő hatásának eredményei: a képzőművészetek.

5. Végre azok a tanulságok, melyeket a tanulóknak saját fáradozásukkal az előbbi pontok alatt említettekől (olvasmányokból és reáliák-ból) maguknak kell kihozniok.

JANICSEK JÓZSEF.

A POROSZ KÖZÉPISKOLÁK 1901-I TANTERVE.

(I. közlemény.)

A háromféle német középiskola egységes jogosításáért folyó hosszú harcban némi pihenőül szolgál most az új tanterv, melynek főjellemvonása, hogy a különböző intézetekben nyert érettségi bizonyítványok azonos értékének elismerése által az egyes iskolafajok sajátosságait jobban kiemelheti. Még nem végződött el a küzdelem, mert az illetékes körök közül némelyik nem nyugodott bele az egyenjogúsításba, de az új tantervben ez bevégezttként szerepel s mindenik iskolát mintegy hivatalosan ellátták a közös bélyeggel s a műveltség előkészítésére egyenlően hivatottá tették. Ezzel az új tanterv általános, de nem egészen zavartalan örömet keltett, mert az egységes vagyis azonos jogosításra törekvés közben nagy erővel megtámadott latin nyelvi oktatás óraszámában jól meg erősödött.

I. Az 1901-iki tanterv — melyet nyomon követett az érettségi vizsgálat új szabálya is — harmincz év alatt a harmadik. Az 1856-iki tantervet huszanhat év tapasztalatai alapján 1882-ben módosították,¹ 1892-ben² az akkori kívánságok szerint a tanórák és a házi munkák kevesbítése céljából változtatták, most³ pedig jórészt ennek még nem is tíz éves újításait enyészttették el. A *gymnasiumi* órák száma 1882-ben nem változott; a latin és görög nyelvtől, meg a vallástantól és írástól elvett órákat a német és francia nyelvnek, történelemnek, meg a realis tárgyaknak adták. 1892-ben nagyot könnyítettek a latin nyelv rovására a tanterven s gyarapították némilég a német nyelvi órák számát, a hatodik év végére pedig záró-vizsgálatot rendeltek. Ezt a mostani tanterv eltörölte s a latin előbbi veszteségét nagyjából kipótolta. 1882-ben tehát változatlan maradt a *gymnasiumi* addigi óraszám (268), csak másképp osztott el; 1892-ben az összes tanórák száma (252) az addiginál tizenhattal kevesebb, 1901-ben ismét több héttel (259), mely egész gyarapodás a nyelvek javára esik (az 1856 óta 24 órát veszített latin nyert most hatot,

¹ *Lehrpläne für die höheren Schulen nebst der darauf bezüglichen Cirkularverfügung...* vom 31. März 1882. — Berlin, 1882, W. Hertz.

² *Lehrpläne und Lehraufgaben für die höheren Schulen, nebst Erläuterungen und Ausführungsbestimmungen.* — Berlin, 1893, W. Hertz.

³ *Lehrpläne und Lehraufgaben für die höheren Schulen in Preussen.* 1901. — Halle a. S., 1901. Buchh. des Waisenhauses.

a francia egyet). A *realgymnasiumban* összesen volt 1856-ban 285, 1882-ben 280, 1892-ben 259 óra, 1901-ben 262. A latin nyert 1882-ben tíz órát, 1892-ben vesztett tizenegyet, most visszanyert hatot. A francia 1856 óta a heti 34 órából elvesztett lassankint ötöt; a többi tantárgy óraszámja változatlan, csak a természettudományok vesztettek összesen egy órát. A *főreáliskolában* volt 1882-ben 276, 1892-ben 258 óra, most 262. 1892-ben nyert a német nyelv négy órát, vesztett a francia nyelv kilenczet, az angol egyet, a történelem-földrajz kettőt, a számtan kettőt, a szabadkézirajz nyolcz órát. 1901-ben a négy óra szaporodás a történelem-földrajzra esik. — E számokhoz kell még vennünk a testgyakorlás heti óráinak a számát, 1882-ben osztályonként és hetenként két órát, 1892-ben és most három-három órát; akkor a heti órák száma a gymnasiumban 1882-ben 286, 1892-ben 279, 1901-ben 286; a realgymnasiumban 298—286—289; a főreáliskolában 294—285—289. A három fajta iskola óráinak a száma között mindig csökkent a különbség, most a gymnasiumban hárommal van kevesebb, mint a másik kettőben. 1892-ben mindhárom intézetnél apadt az órák száma (a tornaórák szaporodását számba véve 7, 12, 9 órával), 1901-ben emelkedett (7, 3, 4 órával). Egyik jellemvonása tehát az új tantervnek az óraszámok emelése és e külső tekintetben egymáshoz való nagy közeledés, másik a latin nyelvi órák szaporodása. A magyar gymnasiumok és reáliskolák összesen 232 órán foglalkoztatják növendékeiket hetenként, tehát *(az OI. óráit leszámítva)* a gymnasiumban heti 21, a reáliskolában heti 23 órával kevesebb ideig szívnak a magyar fiúk iskolai levegőt.

Az órák így oszlanak meg:

- I. oszt., * gymn., realgymn., reálisk. 28 (—; m. 28);
- II. oszt.; g., rg., r. 28 (—; m. 28);
- III. oszt., g., r. 32 (+ 1; m. 28); rg. 32 (—);
- IV. oszt., g., rg., r. 33 (—; m. 28);
- V. oszt., g., rg., r. 33 (—; m. 30);
- VI. oszt., g., rg., r. 33 (—; m. 30);
- VII. oszt., g. 33 (+ 2; m. 30); rg., r. 34 (+ 1; m. 30);
- VIII. oszt., g. 33 (+ 2; m. 30); rg., r. 34 (+ 1; m. 30);
- IX. oszt., g. 33 (+ 2); rg. r. 34 (+ 1).

Az előbbihez képest szaporodott a III. oszt. óraszámja egygyel (latin nyelv), a VII., VIII. és IX. osztályé kettővel-kettővel (latin és

* Könnyebbség kedvéért I—IX. számokkal jelölöm az osztályokat. I = VI., II = V., III = IV., IV = VIII., V = VIII., VI = VII., VII = VII., VIII = VI., IX = VI. — Zárójelben közlöm az eddigiehez képest nyert (+) vagy vesztett (—) órák számát s ez után a mai magyar tanterv (m.) megfelelő számjegyét. — Az I. (VI.) és II. (V.) osztályban a porosz iskolákban heti 2 órán kötelező éneket is tanítanak az itt jelzett óraszámokon felül!

francia nyelv). — A magyar tantervekben az I. és II. osztályban a tantárgyak órája egygyel több, mint a poroszoknál, mert nálunk csak két tornaóra van. A többi osztályokban a porosz tantervek kívánnak több tanórát: a III-ban hárommal, a IV-ben egygyel, az V—VIII-ban kettővel többet.

Az egyes iskola-fajok között az órák számában az a különbség, hogy a nyelvekre a gymnasiumban (német, latin, görög, francia nyelv) 150 óra jut (a tanórákból 57·9%), a realgymnasiumban (német, latin, francia, angol nyelv) 124 (47·2%), a főreáliskolában (német, francia, angol nyelv) 106 (40·4%); természettudományi és mennyiségfani óra van a gymnasiumban 60 (23·1%), a realgymnasiumban 87 (32%), a főreáliskolában 99 (37·8%). — A magyar középiskolákban a nyelveknek jut a gymnasiumban 112 óra (a tanórák 51·8%-a), a reáliskolában 77 (35·6%); természettudományra és mennyiségtanra a gymnasiumban 57 (26·3%), a reáliskolában 93 óra (43%). A mi gymnasiumunkban a nyelveknek nincs akkora túlsúlya a reális tárgyak felett, de a reáliskolában ezek felülmúlják a nyelveket, a poroszoknál pedig még a főreáliskolában is több a nyelvek óráinak száma, a magyar reáliskola tehát a reális tárgyakat jobban kiemeli. A porosz főreáliskola a gymnasiumtól főképen abban különbözik, hogy a latin és görög helyett az anyanyelvet s az élő idegen nyelveket emeli ki s ezekkel a reális tárgyakat jóformán egyensúlyba állítja. A történelem, a földrajz és vallástan órái csekély eltéréssel mindenik fajta iskolánál egyenlő számúak, azokat a különbség megállapításánál nem kellett figyelembe vennünk.

II. Az egyes tantárgyak céljában, a feladat kijelölésében s a mindenik tárgyhoz járuló rövid, de találó módszeres megjegyzésekben találjuk meg azt a benső, tartalmi eltérést, mely az új tantervet elődjétől megkülönbözteti. Nem egyszer érdekes párhuzam kínálkozik ezen kívül a porosz és a magyar állami tanterv között is. Sorra véve e tárgyakat, de a reális tárgyak részletesebb fejtegetését illetékesebb egyénnek hagyva, közben ezeket a vonatkozásokat sem mellőzzük.

1. *Vallástan.* I. 3, II—IX. 2—2 (—; m. I—VIII. 2—2) óra. Külön terv az evang., külön a kath. vallástannak. Némiképen változott szövegezéssel az eddigi célú tűzik ki az evang. vallástan elé; e tárgy az egész iskolától támogatva a növendékeket jellemes, keresztyén személyiségekké akarja tenni, hogy így a nép életére majd állásához mértén mindeniknek jótékony hatása lehessen. A magyar állami tanterv e tárgyat csak kitűzi, de teljesen az egyes felekezetekre bizza; a magyar reformátusok új tanterve* pedig a cél meghatározásában az általános keresztyéni feladat

* A magyarországi evang. reform. egyház gimnáziumi tanításterve, utasító megjegyzésekkel. — Debreczen, 1901.

mellett inkább az egyházas érzület ápolását, az egyház «hitelveihez és intézményeihez való törhetetlen hűség» meggyökerezését kívánja. Ezzel a szép, de mégis szűkebb meghatározással jelöli meg körülbelül a porosz tanterv a kath. vallástanítás feladatát.

2. *Anyanyelv.* I. g., rg. 4 (—; m. 5), r. 5 (—; m. 5); II. g., rg. 3 (—; m. 5), r. 4 (—; m. 5); III. g., rg. 3 (—; m. 4), r. 4 (—1; m. 3); IV. g. 2 (—; m. 4), rg. 3 (—;), r. 3 (—; m. 3); V. g. 2 (—; m. 3), rg. 3 (—;), r. 3 (—; m. 3): VI—IX. g., rg. 3—3 (—; m. VI—VIII. 3—3), r. VI. 3, VII—IX 4—4 (—; m. 3—3). Az anyanyelvi órák száma a reál-gymnasiumban kettővel, a főreáliskolában nyolccsal több, mint a gymnasiumban (nálunk a reáliskolában kettővel kevesebb). A mi gymnasiumunk több órát juttat az anyanyelvnek, mint a porosz gymnasium, melyben ép úgy mint a reálgymnasiumban és főreáliskolában a két alsó osztályban hetenként egy órát történelmi elbeszélésekre kell fordítani.

A tanítás célja mindhárom intézetben egy s az eddigi maradt: készség az anyanyelv szóbeli és írásbeli helyes használatában, olvasmányokon alapuló ismeretség az irodalomtörténet legfontosabb részleteivel, a hazafias érzés élenkítése kivált a germán mondák s az iskola céljai szerint legnevezetesebb remekművek megismertetése által.

A *nyelvtannal* e tanterv szerint öt osztályban foglalkoznak; eddig négyben. Az a célja, hogy szilárd alapot adjon a tanulónak maga és mások kifejezéseinek a megítélésére s tájékoztatást nyújtson az anyanyelv sajátosságairól és fejlődéséről. Anyaga voltaképen a három alsó osztályra oszlik el, a negyedik ezt összefoglalja és kibővíti, figyelmet fordít a nyelv életében, kivált alaktani tekintetben előforduló ingadozásokra és szabálytalanságokra. Az ötödik évben ezekhez járul, a mi eddig a negyedikben volt: a szóképzés leglényegesebb része. A három első évben kell begyakorolni a helyesírást és mondatjelzést is. Az egész nyelvtani tanításnak pedig mindig szem előtt kell tartania, hogy itt nem idegen nyelvről van szó.

Mindenik osztályban nagy feladata van az *olvasásnak* s különösen a négy felső osztályban nagy tere is, mert ott a nyelvtan gyakorlása már nem foglalja el az időt. Az első év verses és prózai olvasmányai mesék, a hazai történelem és monda újabb korából való elbeszélések, természetrajzi, földrajzi leírások. A következő évben ezekhez a régibb monda és történelem részletei járulnak, a harmadik évben a görög és római történelem a fő. A negyedik osztályban a német népeposz és az északi mondák köréből való olvasmányokon kívül az általános és művelődés-történetre, földrajzra, természetrajzra vonatkozóak kerülnek sorra s mellettök néhány epikai költemény (balladák). Az ötödikben nagyobbára költői olvasmányok mindhárom fajtából. E két osztályban már az olvasottak

megvilágítására a költők személyi viszonyairól s a költői műfajokról és alakról is szükséges beszélni. A hatodik évben (VII.): a szabadságharc költészete, Schiller Glocke-ja, néhány történelmi dráma (Az orleansi szűz, Tell) s azonkívül az olvasókönyv egyes darabjai. A három felső osztályban teljesen az olvasmányok s az ezekhez fűzött több oldalú megjegyzések állanak előtérben. Mindenütt a legnevezetesebb művekhez kapcsolódik az illető kor s az illető irodalmi műfaj jellemzése, a legnagyobb íróhoz a nála kisebbek. Az alsóbb osztályokban megismert újabb költők jellemzésével, alaposabb megismerésével, a legújabb kor irodalmáról is nyújt a német tanítás tájékozást. Jó fordításban a gymnasiumban Shakespeare, a főreáliskolában a görög drámák megismertetését is kívánja a tanterv. A felső fokon összefoglalóan visszapillantanak a műfajokra, röviden rámutatnak a modern és antik verselés között levő különbségre; a prózai olvasmányok közé általános, művelődés-, művészet- és irodalom-történeti, valamint bölcsészeti tárgyú olvasmányokat is vesznek fel. A Nibelungenlied, Gudrun és Walther von der Vogelweide olvasása közben vagy ehhez csatoltan áttekintést kíván a tanterv a német nyelv fejlődésének főbb mozzanatain is. A prózai olvasmányok feladatául a tanulók gondolatvilágának és látókörének a tágításán, kívül a felső fokon azt is kittűzik, hogy fontosabb, általános fogalmak fejtegetésére anyagot adjanak. Ilyen irányú olvasgatás némileg pótolja a philos. propædeutikát, melynek felvétele különben is kívánatos volna. * Feladat itt a dolgok helyes felfogására és megítélésére való képesség erősítése s az, hogy a kor szükségletei szerint a különböző tudományok eredményeinek a tanuló értelmének megfelelően egységes világnézetté való alakulását, egyesülését előmozdítsa az iskola. E részben is minden tanár egyöntetű munkája szükséges.

Ép úgy a *beszéd* gyakorlásában is. Külön pont az alsó öt osztály tantervében: élelőszóval való ismétlése a hallottaknak és olvasottaknak, költemények megtanulása és értelmes elmondása. A tanár hanyagsága a beszédben hatással van a tanulók beszédére is. A könyv nélküli való tanulásban mérsékletre intenek a megjegyzések s azt kívánják, hogy az ily czélra alkalmas költeményekről az egyes iskolák jegyzéket csináljanak s azt időnként nézzék át. A magasabb osztályokban ajánlatos, hogy olvasott vagy hallott dolgokról önállóan beszéljenek a tanulók. De ez ne legyen könyv nélkül megtanult kifejezések felmondása, hanem alkalom arra, hogy e gyakorlás alapján később határozott nézeteket tisztán, szabatosan tudjanak elmondani.

Az *írási dolgozat* nagyon fontos részként emelkedik ki. Az első

* A phil. propæd. hiánya éppen a leginkább szembetűnő különbség a porosz és magyar tanterv között.

évben minden héten tollba mondás után gyakorolni kell a mondatjelzést, helyesírást, a második évben ezen kívül kísérletet kell tenni a tartalom leírásával is. Szintén hetenként. A harmadik osztályban minden négy hétre jut egy házi dolgozat, melynek az olvasottak vagy tanultak szabadabb leírása a tárgya. A IV. osztályban néha iskolai dolgozatot is lehet iratni; tárgy: elbeszélések, könnyebb leírások. Így az V-ikben is; prózai olvasmányokból kivonatok s a gondolatmenet áttekintése járul az eddigiekhez. Terjedelmesebbé, de nem gyakoribbá válnak a dolgozatok a VI. évben (VII.): «gyakorlati útmutatás a dolgozatok készítésére az anyag feltalálásának és elrendezésének a gyakorlásával». Könnyű, értekező dolgozatok, p. o. összehasonlítások. A három felső osztályban évenként kb. 8—8 dolgozatot kell írni hol otthon, hol az iskolában; tárgyat a német nyelvi tanítás, meg a rokon tantárgyak szolgáltatásak (az idegen nyelvek s a történelem). Óvakodni kell minden tulságos követeléstől, p. a terjedelemre nézve. — Mindenik fokon szükség van útmutatásokra, de ezeknek a tanulót fokozatosan önállóságra kell vezetniök. Az egész előadás, kivált a mondatszerkesztés egyszerű legyen; a nem németes kifejezéseket s minden, német szóval is jól kifejezhető értelmű idegen szót gondosan el kell kerülni. A fogalmazás gyakorlására szolgál az idegen nyelvekből nemcsak helyesen, de németesen való rendszeres fordítás is.

A megelőző tantervtől apróbb vonásokban van csak eltérés, a lényeg megmaradt. Nagyobb fontosságú módosítás egy van: a három felső osztálynak a Goethe-Schiller utáni korral bővült anyagát közösen határozza meg a tanterv, «nem osztja fel az olvasás anyagát osztályonként, hogy a különböző intézeteknek az anyag kiválasztásában és elrendezésében nagyobb szabadsága legyen». Új pont a megjegyzések között, mely a hazafiúi érzület ápolásában az anyanyelvi tanításnak a történelmivel való szoros összeköttetését s az alsó fokon erre előkészítő hatását emeli ki. Megjegyezik a két tanterv abban, hogy ez a tárgy a vallástannal és történelemmel együtt nevelési szempontból a legnagyobb jelentőségű. «A kitűzött feladat nehéz s csak oly tanár végezheti sikeresen, a ki a nyelvet és annak történetét alaposan érti, az irodalom kincsei iránt lelkesedik s mély hazafiúi érzése van s mindezek által az ifjúság szívét a nemzeti nyelv, a nemzet s a nemzeti szellem nagysága iránt lelkesedésre indítani képes.»

Az új magyar tantervet kísérő miniszteri rendelet is hangsúlyozza a nemzeti tárgyak fontosságát. Ebben, valamint az anyanyelvi tanítás egész köre nevelő hatásának megítélésében a két nemzet tantervei között nincs különbség. Az anyag meghatározásában és elosztásában azonban van. A magyar tanterv a cél megállapításában inkább a tárgyi oldalt emeli ki, bővebben mint a porosz, mert «a nyelv és stil főtörvényeinek az ismeretét», a VII. osztályban «a nyelv történeti fejlődésére való figye-

lemmel a magyar nyelv rendszerének az áttekintését» is kívánja, de nem szól a tárgynak az érzületre való hatásáról, melynek előmozdítása a porosz célmeghatározásban nevezetes helyet foglal el. Bár kevesebb a heti órák száma, a porosz tanterv így nyomatékosabban kifejezi az anyanyelvi tanítás nemzetiesen nevelő mivoltát. Kevesebb osztályban (de több órán) foglalkozunk mi a nyelvtannal, melyet már a III. osztályban rendszeresen összefoglalunk. A fő eltérés abban van, hogy a nyelvtan megtanítása után a magyar tanterv szerint rendszeres stilisztika és vers-tan, retorika és poétika kerül sorra s hogy a két felső osztály az irodalom történetével foglalkozik. Minden meg van a porosz tantervben is, de nem így, a retorika pedig még a többinél is kisebb térre szorul. — A tanterv alkalmazása a tanártól függ ugyan, de rendelkezései nagyon is irányadók. Ezért ha rendszeres elméleti ismereteket kíván a tanterv első sorban, bizonyára ez az első az alkalmazásban is, pedig az elméleti ismeretek az olvasmányokhoz kapcsoltnak sokkal több haszonnal és inkább megmaradnak a tanulóban. Ez a tanítástól függ, de a tanítás kényszerűen alkalmazkodik a tanítás hivatalos tervéhez. Minden ilyen elméleti tanítás olyan természetű, mint az irodalomtörténet tanítása az irodalom megismertetése helyett, ha — a mi mostani tantervünk szerint — valamelyik «tan» az olvasmányoktól külön álló tantárgyként szerepel. Az 1882-iki porosz tanterv megokolja, hogy miért nem vették fel az irodalom történetét önálló tárgynak s miért akarják csak az olvasmányokhoz csatolni az ebből szükséges részleteket. «Ha az irodalomtörténet nem az illető irodalom nevezetes részeinek az ismeretén alapul, csak megterheli számokkal és nevekkal az emlékezetet s meg nem értett ítéletek és általánosságok ismételtetésére vezet. Sokkal fontosabb, hogy a tanulók iskolai és magánolvasmányokból ismerjék meg az irodalom egyes korszakait s az írókat műveiket értve becsüeljék. * Nagyon becses, ha az emlékezet a nemzeti remekírók remek műveiből egyes részleteket közös kincsként megőriz.» «Ugyanez áll a poetikáról, retorikáról, verstanról is. A tanárnak ezeket alaposan, rendszeresen tudnia kell s a tanuló-nak is szereznie kell bizonyos ismeretet, de ez első sorban csak az olvasmány helyes megértését mozdítsa elő. Ép ily szerep jut a stilisztikának és szerkesztéstannak a dolgozatok előzetes és utólagos tárgyalásánál.» Ezek a megjegyzések helyesek s a megfelelő tanításban nem szóródnak nagyon szét az együvé tartozó tudni valók, mert az olvasmányok mindenütt jól vannak csoportosítva. Mindenesetre előnye a mi tantervünknek, hogy első pillantásra is határozottan kitűnik az egyes évek magyar

* Az új református tanterv szerint «cél, hogy a gymnasiumot végző ifjú . . . nemzeti irodalmunk prózai és költői remekeit kedvelje, lélektani és logikai, esztétikai és irodalomtörténeti ismeretek alapján értse és élvezze».

nyelvi tanításának a célja, de hátránya az, hogy így határozottan az elméleti anyagot tolja a tanterv előtérbe, ha egyes önállóbb tanárok másként csinálják is. Az irodalom megismertetésére így a távolból nézve határozottan szerencsésebb a porosz tanterv intézkedése. Nemcsak azért, mert ott erre három év juthat, hanem azért, mert már a negyedik évben megkezdve s három évig folytatva az olvasmányok alapján az írókról való tájékoztatást, a VII. évben az irodalom fejlődési folyamába illeszkedő olvasmányok megértését és méltánylását egész tömeg, voltaképen az irodalom igazi történetéhez tartozó ismeret segíti. Az értelem megterhelését is elkerüli így a tanterv, de elkerül egy olyan körülményt is, mely a tanulók egész fejlődésére fontos és sokszor veszélyes is lehet. Ha az irodalom történetének a tanítása a cél, ennek a fonalán kell a tanárnak haladnia s mivel képtelenség minden ismertetett írótól eleget olvasni az iskolában, a házi olvasást pedig nem lehet kellően ellenőrizni, óvhatatlanul a tanár vagy a könyv készen kapott nézetét tanulják meg a tanulók s ezzel eredményt érve el, ilyen ismeretek gyarapítására szoknak, nem pedig önállóak szerzésére. Az irodalom ismerete, akár az irodalom története helyett az egyes korokról és írókról másoktól tanult, de semmi benső alapra nem támaszkodó kifejezések gyűjteménye lehet az irodalomtörténeti tanítás egész eredménye. Azt mondjuk: lehet, mert tantervünk, kivált a kísérő miniszteri rendelet a tanterv «elsőrendű céljának» mondja, hogy «az ifjú magát az irodalmat ismerje meg főképviseleiben és fejlődésében», tehát az itt kifejezett szellemnek az olvasmányok alapúl vetése felelne meg és bizonyára vannak olyan tanárok, kik e szellemet helyesnek ismerve és örömmel fogadva lehetőleg meg is valósítják. Csakhogy a tanterv mégis a korok és írók tárgyalását tüzi ki első feladatul: «a tárgyalt írók kiválóbb műveit, «a tárgyalt korokra és írókra vonatkozó tanulmányokat» kell olvasni. Így a tanítás rendjét is jóformán meghatározza s feltétlenül az irodalomtörténet tanításának a kísérőjeül, de nem lényegéül és alapjául jelöli meg az olvasmányokat. A készülő utasítások ezen segíthetnek s kell is, hogy segítsenek, mert ha ezt a tantervet még nem próbálták is ki kellően (a VII.—VIII. osztályba csak majd most kerül), a régi református tanterv az irodalomtörténetet két osztályban adta, kívánta az olvasmányokat is, az önálló ismeretekben még sem volt olyan eredmény, a melyet gymnasiumot végző ifjútól megvárhatnánk. Irodalomtörténet tanításának sokkal kisebb nevelő hatása van, mint az irodalom megismertetésének, mert úgy sem az egyes művekben rejlő erkölcsi mozzanatok nem tűnnek fel eléggé, sem az önállóságra törekvő megfigyelés és ítélet nagy erkölcsi fontossága nem érvényesülhet. Az iskolán kívül történő olvasást felhasználja ugyan a tanítás, de az iskolai, közös olvasást ez nem pótolhatja. Kétségtelen, hogy még a mi kisebb terjedelmű irodalmunkat sem ismer-

tethetjük meg kellőképen, ha a történeti tárgyalás a fő s az olvasmányokra is elég időt akarunk juttatni. Az egész irodalmi tanítás sokkal értékesebb, ha elméleti része csak összefoglalás és fő feladata valósággal «az irodalom megismerése.» A tanulókra való hatása is nagyobb így, a tárgyi ismeret is értékesebb, mert felesleges, külső részletektől ment maradhat. Az irodalom középiskolai szerepét is bizonyára a miniszteri rendeletben s azóta is ígért középiskolai reform szabályozza majd a valóságos szükség és a tárgy fontossága szerint. Ez is, mint más egyéb, a tanulmányokra rendelt *egész idő* czélszerűbb elosztásán fordul meg.

Az olvasmányok meghatározásánál az ötlük a szemünkbe, hogy a porosz tantervben az alsó osztályok olvasmányainak a köre egységes: az alsó két osztályban a hazai történettel kapcsolatos, a harmadikban a görög és római történet jeleneteiről szól. A mi tantervünk ugyan fokozatosan olvastat a hazai történelemre vonatkozó szövegeket, de a I—III. osztályban mindenütt szerepel a «klasszikus hősi mythos», illetőleg «a görög és római világ». Ez tehát három évig nehezíti az anyanyelvi tanítást; a porosz tanterv *ezen a helyen* csak akkor tűzi ki ezeket az idegen tárgyakat, mikor már a latin tanítás következtében sokkal kisebb nehézséget okoznak. A történelmi tanítás tervénél azonban kiderül, hogy a második évben itt is elkezdődik a görög és római történelemből való olvasgatás, mert a történelem feladatátul ezt is kitűzi a tanterv ebben az osztályban. Elég sajátos, hogy az anyanyelvről szóló tervben ennek nyoma sincs. — Eltérés az is, hogy a magyar tanterv jobban részletezi a felvehető olvasmányokat, vagyis a tanárnak e részben több utasítást ad (a ref. tanterv még bővebben teszi ezt), jöllehet inkább választás végett. A könyvnélkül tanulást a mi tantervünk mindössze az I. osztályban említi, pedig a költemények s költemény-részletek szószerint való megtanulása a többi osztályban is helyén való (természetesen csak módjával). A szabad előadásról s általában az élőszóval való, önállóságra törekvő beszédről meg egy árva hang sincs, jöllehet pár évvel ezelőtt — ha jól tudjuk — külön rendelet kívánta ennek a gyakorlását.

Írásbeli dolgozat az I—II. osztályban nálunk csak minden két hétre jut egy, amott minden hétre, a III—IV.-ben viszont nálunk van több dolgozat, mert a poroszok négy hétben írnak egyszer, mint a mi felsőnégy osztályunkban. Nincs szó a porosz tantervben «az életben többször előforduló ügyiratok»-ról, a mikről a mi IV. osztályosaink írnak.

Általában többet kíván a magyar tanterv az anyanyelvre vonatkozó tárgyi ismeretekből, a porosz tantervben azonban jobban kiemelkedik e tantárgy nevelő szerepe.

3. *Latin nyelv.* I—V. g. 8—8 (I—II. —, III—V. +1; m. I—V. 6—6), rg. I—II. 8—8 (—), III. 7 (—), IV—V. 5—5 (+1); VI—IX. g. 7—7 (VI.—, VII—IX. +1; m. V—VII. 5—5, VIII. 4), rg. VI—IX. 4—4

(+1). Mindkét intézetben emelkedett az órák száma s a reálgymnasiumban is több óra van, mint a magyar gymnasiumban.

Az órák szaporodásával az 1892-ben jóval alább szállított cél is tetemesen emelkedett, bár inkább csak látszólag, mert az eddigi utasítások is utaltak arra, a mit most a célmeghatározásba is felvettek. A gymnasiumi latin tanítás eddigi célja volt «jelentősebb római remekírók megértése, nyelvi és logikai gyakorlottság;» most pedig: «a jelentősebb római remekíróknak nyelvtani gyakorlottságon alapuló megértése s ezek által megismerkedés az ókor szellemi és műveltségi állapotával». Az utasítás szerint is ez a legfontosabb, tehát a cél az eddiginél különb. A nyelvtanból nem kíván annyit, mint az 1882-iki tanterv, de az 1892-ikénél többet; több időt is ad reá: eddig csak két osztályban volt erre külön óra, most még a legfelsőbb osztályban is jut reá egy. Az egyes osztályok feladatának a kitűzéséből szinte mindenütt kiérzik az a változás, mely a latin tanítás céljának a felfogásában történt. Az eddigi meghatározás bővült, az eddigi fődolog mégis kissé háttérbe szorult, mert a nyelvtannak előbb előkészítő, majd kisegítő szerepénél az olvasmányok történelmi értéke sokkal nagyobb. Ez az alakulás észszerű, de a latin nagy uralkodását ellenzőknek aligha újabb fegyvert nem adott. A latin nyelvtan szigorúan fegyelmező erejének a pótlását mással nem kísérelték meg, de «az ókor szellemébe való bevezetés»-re méltán tehetik — s meg is tették már — azt a megjegyzést, hogy a nagy német írók régen magokba szedték s át is tudják adni mindazt, a mi a római írókból ma még átvenni való. Az a szellem átjárta a legnagyobb német írókat, a nemzeti íz is rajta van már, azért tehát nincs miért annyit járni a római írókhoz. A kor művelődési viszonyaival meg az ókori történelem ismerteti meg a tanulót, a latin nyelven való olvasás megint csak pótló, kiegészítő. Mindez igaz, ha csak magára az ismeretre gondolunk. De alaptalan, mihelyt az ismeretszerzés módjában rejlő nevelő elemet vesszük figyelembe. A kérdést nem feszegethetjük. Bizonyos, hogy a cél ilyen meghatározása megnyugtatóbb, de az sem kétséges, hogy a latin ez újabb térfoglalása nélkül is el lehetett volna érni a kívánatos mértékben ezt a célt.

A nyelvtan alapos gyakorlása az alsó fokon a fő. Alap mindig e mondat, soha sem a szabály. Minél feljebb jut, annál inkább az olvasmányhoz kapcsolódik az egész nyelvtan, melynek addig tanult részeit így össze lehet foglalni és gyakorolni. A felső fokon a nyelvtani tudás megtartása, szilárdítása és mérsékelt bővítése a feladat; a stilisztikai különösségek közül csak a nagyon jellemző és nem ingadozó adatokra kell szorítkozni.

Az első órától kezdve gyűjteni kell a szókincset, hogy a nyelvtani ismeretek mellett ez a lényeges segítség is meg legyen az olvasáshoz.

Csak így lehet a tárgyi magyarázatoknak elég tere. Az első és második évben olvasókönyvet használnak, a III-ban Cornelius Nepos vagy valamely alkalmas olvasókönyv alapján kiváló görög és római hősök életével ismerkednek meg a tanulók; a IV-ben Cæsar, *Bellum Gallicum* (I—IV.), az V-ben ugyanonnan V—VII., esetleg részletek a *Bellum civile*-ből s szemelvények Ovidius *Metamorphoses*-éből, a VI-ban Cicero könnyebb beszédei, Livius első dekadjából való szemelvények s Ovidius vagy Vergilius van soron. A VII-ben részletek Livius harmadik dekadjából, Cicero beszédei, Sallustiusból való szemelvények s az Aeneis egyes részei adnak anyagot az olvasáshoz; a VIII. és IX. évben Cicero beszédein kívül bölcselő és retorikai írataiból s leveleiből olvasnak, hozzá véve Tacitus *Germania*-jának legalább az első 26 fejezetét s az *Annales* germán vonatkozású részeit. Horatius egyes ódáit is olvasák. — Az alsó osztályokban s azután is az újonnan kezdett s nehezebb írókat olvasva, az iskolában kell útmutatást adni a készülésre, de mindig csak annyit, a mennyi elkerülhetetlen. Már a harmadik évnél külön hangsúlyozza a tanterv a tanulók önálló munkára való szoktatását. Az ilyen előkészítés is alkalmas erre s éppen azért a nagyobb tanulókat ilyen alkalommal mindjárt az új olvasmány megkezdésekor fel is kell használni. Nem szabad elmulasztani annak idején a szükséges verstani útbaigazítást. Ovidiussal megkezdődik a könyvnélkül tanulás is és nagy mérséklettel mindvégig tart. — A fordításban a hű, de jó németes fordítás a fő. Itt új intézkedése a tantervnek, hogy az osztályban közösen fordított szöveget minden nagyobb részlet végeztével a tanár adja elő. Alsóbb osztályokban az elfordított szöveget a következő óra elején ismételtetni kell a tanulókkal, felsőbb osztályban ezt a tartalomra és alakra vonatkozó kérdések helyettesíthetik; itt már a külalakra és szerkezetre is gondot kell fordítani. Már korán (a harmadik évben) ajánlja a tanterv az előzetes készülés nélkül való fordítást is.

Az írásbeli dolgot az első évben minden héten fél óráig tartó munka az iskolában, az év második felében néha házi feladatként az iskolában előkészített fordítás latinra. Így a második évben is. A III—VI. években hetenként rövid fordítás latinra hol az iskolában, hol otthon; egy évben négyszer az iskolában latinról németre. A VII. évben legalább minden második héten ugyanilyen rendben, szintúgy a két utolsó évben is. A reálgymnasiumban a felső osztályokban csak németre fordítanak s ritkábban. Az iskolai írásbeli feladatok szövegét rendszeren maga a tanár készíti; azt kívánja a tanterv, hogy egyszerű legyen a feladat, de megcsinálása mégis önálló munka s ne csak az emlékezet gyakorlása legyen.

E tanterv szerint az egész latin nyelvi tanításnak az egyes osztályok történelmi anyagával való, már említett szoros összeköttetése ad fontosságot: nevezetes alakokat és jeleneteket így mintegy szemléltetnek.

Valóságos szemléltetésre a művésziiesen készült szemléltető eszközöket használni kell. — A realgymnasiumban az egész tárgyból sokkal kevessebbet kívánnak, mert ott az új nyelvek uralkodnak inkább.

Kitűnik a mondottakból, hogy a régi és új tanterv között nincsen az anyag felosztásában jóformán semmi különbség, a tárgy feladatát azonban az új szerencsésebben fogja fel. Az anyag kevésbé bővült, az órák azonban szaporodtak, a kitűzött magasabb cél felé tehát alaposabb munkával haladhat e tárgyan a porosz gymnasium, melyben az új tanterv megkísérli, hogy a latin nyelvi oktatást mégis csak szükségesnek és hasznosnak mutassa be, — de hogy elleneseit ezzel csak le is csendesítette, bizonyára senki sem gondolja.

A célt a magyar tanterv is úgy határozta meg még a porosz előtt, szokása szerint jobban megkülönböztetve a feladat egyes részeit. A nyelvtannal a IV. osztályban végez, bár «a nyelvtani ismeretek ébrentartására és kiegészítésére a magasabb osztályokban is gondot kell fordítani.» Az olvasás anyagát ugyanazok a szerzők adják, de nálunk a IV-ben Cæsar helyett Curtius Rufus Alexander Magnus-át lehet választani s Ovidius Metamorphoses-ével itt végeznek; az V-ben Cicero két beszéde s Ovidius Fasti-jából vett részletek, a VI-ban Livius és Vergilius, a VII-ben Sallustius egyik műve, Cicero egyik beszéde s Vergilius Aeneis-ének más részei kerülnek sorra, a VIII-ban Cicero philos. műveiből vagy Tacitus Annales-éből olvasnak s Horatiusból néhány jellemző költeményt mindenik műfajból.

A magyar tanterv szerint csak Vergilius olvasása jut át az egyik osztályból a másikba s Cicero szerepel három osztályban. Feltűnő azonban, hogy Cicero műveit egy évig közben nem olvassák. A tartalom okolja ezt meg bizonyára, de nem szakbeli előtt ez a megszakítás nem tetszhetik célszerűnek sem az illető író hatása, sem nyelvezetének az értése szempontjából. A tárgyi ismereteket összefoglaltatja a magyar tanterv: a VII-ben a római régiségekre vonatkozó ismereteket, a VIII-ban pedig a római irodalom történetéből szerzetteket. Az utasítás a szükséges összefoglalások módját megszabva, remélhetően útját állja majd annak, hogy a latin írókról a velők való foglalkozás nyolczadik évében csak számadatokat s kevésbé lényeges külsőségeket tanuljanak meg a fiúk, kik akkorra az ilyesmi iránt különben is elveszítenek — szerencsére — minden velünk született érzéket. — A hexameteren kívül Horatiust olvasva a «lyrai metrumok» megismerését is kívánja a tanterv. — Az írásbeliakkal mi nem töltünk el annyi időt. Csak kétszer van egy hónapban s mindig iskolai dolgozat, négy osztályban tisztán a nyelvtan illető részének a gyakorlására s mindig magyarról latinra. Nálunk az V. és VI-ban az olvasmányhoz fűződő kisebb, összefüggő gyakorlatok között minden évharmadban van egy fordítás latinról magyarra; a VII. és

VIII-ban a latinra és magyarra való fordítás felváltva történik. — A könyv nélkül tanulásról a mi tantervünk nem emlékezik meg, az előkészülés nélkül fordítás gyakorlását sem kívánja. Ezt talán majd szintén az utasítások között leljük meg.

A latin nyelvi oktatás elé tűzött célt is magasabbnak mutatja a magyar tanterv; több rendszerezés van benne és épen ezzel ismét a tanítás ismeretet adó munkája emelkedik ki, jóllehet a művelődési stb. viszonyok megismertetésével erkölcsi célt is szolgálhat. Ezt látjuk az új református tantervet kísérő megjegyzésekben (27. l.): «mindinkább előtérbe lép az olvasmányok tárgyi és tartalmi, majd irodalmi becslése; a két felső osztályban ezek az olvasmányokkal való foglalkozás fő szempontjai.»

4. *Görög nyelv.* IV—IX. 6—6 (—; m. V—VII. 5—5, VIII. 4). E nyelv tanítása most is, mint eddig, egy évvel hamarabb kezdődik, mint nálunk s nagyobb is az órák száma.

A cél meghatározásában most itt is nagyobb tér jut a nyelvtannak, mégis kisebb, mint 1882-ben. Kiemelkedik itt is a régi görögök szellemi világával és műveltségi állapotával való megismerkedés, de még mindig nem sikerült oly szépen mondaniok meg, hogy mely műveket kell olvastatni, mint 1882-ben: «azokat, melyekből a görög irodalom értékét s az újabb irodalmak fejlődésére volt hatását felejtethetetlenül meg lehet ismerni.» E mondat végleges elmaradása a tantervből sajnálatos, mert benne a görög nyelvi tanítás szükséges és jogos volta mellett igen erős érv van és egyenes utasítás az anyanyelvi tanítás számára, hogy a benső fejlődés kimutatásában a görög irodalmat segítségül hívja. Most csak abban az esetben kíván ilyesmit a tanterv, ha a felső két osztályban a szerzők helyett esetleg olvasókönyvet használnak.

A nyelvtan két évig (a míg az alaktannal végeznek) előtérben van, azután szűkebb a helye s a görögül tanítás negyedik évében végződik; az utolsó két évben alkalmi ismétlésben kerül elő. «Haszon nélkül való alakiságokat mellőzni kell» s rövidre fognak mindent, a mi a latinban már előfordult; a görög nyelvtani könyv is lehetőleg egyezzek meg a latin nyelvtannal.

Az olvasás rögtön megkezdődik a görög mondára és történelemre vonatkozó, már kezdetben is lehetőleg összefüggő szöveg alapján. A második évben Xenophon olvasásakor (Anabasis) iskolai előkészítés szükséges. A harmadik évben lehet több görög író műveiből összeállított olvasókönyvet is használni, fő azonban Xenophon (Anabasis vagy Hellenika) és Homer Odysseia-ja, melyre a tanulókat megint az iskolában kell eleinte előkészíteni. Az epikai nyelvezet különöségeit magyarázás és az előfordult alakok alkalmi összefoglalása útján kell a tanulókkal megértetni. Eddig átment Xenophon a negyedik évre is, most pedig Homert

olvassák, meg Herodotost, de az ion nyelvjárást nem tanulják meg rendszeresen s az olvasottakat nem fejezik ki az attikai nyelvjárás szerint. A felső két osztályban Homer (Ilias), Sophokles (Euripides is), Plato, Thukydides, Demosthenes és tartalma miatt értékes más próza jut a fiúk kezébe, meg — a tanterv új rendelkezése — a görög lyra némely darabja. A harmadik és negyedik évben egyes arra való részleteket könyv nélkül is megtanulnak s már a második évben megkezdik az előkészülés nélkül való fordítást, a mit az eddigi tanterv nem kívánt. Ezzel tehát a kívánság most több. Azzal meg kevesebb, hogy a felső két osztályban eddig kívánt kiegészítő magán olvasmányról ez a tanterv nem is szól. — Az egész oktatás mindig szem előtt tartja a tárgyalt mű gondolatvilágát, alakját s nagyobb munkák olvasása után kiegészítésül a tanár jó műfordításokat is használhat. Homerosból jegyzék összeállítását kívánja a tanterv, hogy abban mindkét költeményből meg legyenek jelölve a rendszeren olvasni való, olvasható és az olvasásra nem való részletek (közölt is ilyen összeállítást L. Bauck, *Ein Kanon für die Lektüre der Ilias.* — *Ztsch. für das Gymnasialwesen*, 1901. 595 és köv. l.). Igen lényeges az a megjegyzés, hogy Plato párbeszédeinek a tárgyalásánál a philosophiai fejlődés is fontos, de az erkölcsi tartalom az első.

Teljesen az olvasmányhoz kell illeszkednie az írásbelieknek; az első évben minden héten (eddig minden második héten), a következők kettőben is hetenként egyszer kell fordítani görögre, többnyire az iskolában. A tanítás negyedik évétől kezdve főképen görögből fordítanak, minden két hétben egyszer, rendszerint az iskolában s mint a tanterv egy helyen megjegyzi: az ismeretlen szavakat és kifejezéseket meg kell mondani. (Szótárt tehát nem használnak, bár görögből fordítva természetesen idegen szöveggel bajlódnak.) Az írásbeli munkában ejtett hangsúlyozási hibákat nem szabad nagyon felszámítani.

E tárgyban a magyar állami tanterv kitűzte cél a csekélyebb, egyszerűen «a kiszemelt íróknak nyelvteni ismereten alapuló megértése és szabatos fordítása.» Ezzel a görög nyelv kevésre becsülése alaposan kifejezésre jut, pedig a reá fordított idő elég tekintélyes. Sokkal helyesebb a a reformátusok tantervének a meghatározása, mely a görög és latin nyelvi tanítás közösen kifejezett céljául az állami tantervünkben mondottakon kívül az illető népek «erkölcsi és æsthetikai eszményeinek» a megértését is kitűzi. Ez a tárgyhoz és az ennek még olyan a milyen szállást nyújtó gymnasiumhoz egyaránt méltóbb. Csak a görög elmárádásától várt megkönnyebbülés gondolata értetheti meg, hogy a görög irodalomtól nem kívánja a magyar tanterv a népe szellemével, erkölcsi viszonyaival való megismertetést. — Egyébként is van eltérés. A porosz tanterv csak az attikai nyelvjárást taníttatja rendszeresen; nálunk a tanár tetszése szerint kezdi az egyikkel, a tanítás harmadik évében áttér

a másokra (VII. osztály) s végül (VIII. osztály) a nyelvtani ismereteket röviden összefoglalja. Olvasmány az ion nyelvjárással kezdett tanítás közben: V. osztályban szemelvények az Odysseiából, VI. osztályban ugyanabból és Herodotosból, a VII. osztályban részletek Xenophon elbeszélő műveiből és az Iliasból, a VIII. osztályban szemelvények Platonból s Sophokles egyik tragédiája. Az attikai nyelvjárás szerint: V. osztályban aisoposi mesék, VI. osztályban nagyobb szemelvények Xenophonból és könnyebb lyrai olvasmányok, VII. osztályban Homeros, majd Herodotos, VIII. osztályban részletek Platon és esetleg Sophokles műveiből. Nagyjában és lényegében tehát ugyanaz, a mi a poroszoknál, a kevesebb osztályhoz és órához mértén kevesebb szerző. S mégis nehezebb feladat, ismét rendszerezés: a VII.-ben az epikai és prózai műfajok fejlődésének, a VIII.-ban a lyrai és drámai műfajok fejlődésének főbb vonásai az olvasmányok «kapcsán». Mivel azonban a hetedik osztályig mindezekről tájékozást kellett nyernie a tanulóknak, mert e műfajok tárgyalásánál a görög irodalmat már csak a görög elnevezések miatt sem lehet agyonhallgatni, itt előreláthatóan nem a görög olvasmányok nyomán szerez új ismereteket a tanuló, hanem a már meglevőt alkalmazza, a mi szintén szükséges és hasznos, de éppen nem tűzhető ki külön feladatnak. Különben e kívánságok sorsa is mindig a tanártól függ. — Dolgozatot egy hónapban csak kétszer iratunk az V. és VI.-ban, mindig az iskolában, fordítás magyarból görögre; a VII. és VIII. osztályban havonként van egy (iskolai) dolgozat: az ion nyelvjárással kezdve a tanítást fordítás görögből magyarra, — az attikai nyelvjárással kezdve pedig felváltva görögből és magyarból.

Mindkét régi nyelvben a szellem megértése, a kor műveltségének a megismerése a cél a porosz középiskola előtt; a magyar állami tanterv ezt csupán a latintól várja. Amott kifejezetten csak eszköz a különben alaposan tanított nyelvtan, mellékes minden külsőség; nálunk sokkal inkább megmaradt a lehetőség, hogy ez a tisztes múltú két tantárgy, kivált a görög csak tárgy, érdeklődést nem keltő, száraz, — teher legyen. Bármi is az eredeti gondolata a tantervnek, a valóságban sokkal nagyobb tér nyílik benne az adatoknak, mint az egységes felfogásnak, sokkal nagyobb e két tárgy tanításának a tantervből elképzelhető hatása a száraz ismeret-szerzésre, mint a lelki művelődésre. S ha büszkén mutatunk is arra, hogy kevesebb osztályban, kevesebb órán több ismeretet s tudnivalót igyekszünk juttatni tanítványaink elméjébe, nem tagadhatjuk, hogy a porosz tanterv alapján a megismert korok és írók erkölcsi, szellemi tartalmából több juthat a tanulók lelkébe; több is rá az idő, de meg magában a tantervben is jobban kidomborodik az ilyen gyarapodásra való vágyakozás.

Bizonyos felmentést a poroszok is megengednek a görög alól.

1856-ban megengedték, hogy a hol más ilyen iskola nincsen, a polgári pályákra készülők görögöt ne tanuljanak; 1892-ben is «további rendelkezésig» meghagyták ezt az engedélyt más, ilyen fokú iskola nélküli helyen azok számára, kik az III. végeztével vagy még előbb el akarják hagyni az intézetet s ezeknek görög helyett az angolt tűzték ki.* E részben a mostani tanterv többet mond, mint az elődje. Hasonló okokból ez is megengedi a görög mellőzését némely tanulónak a görögül tanítás első három évében; mindhárom évben a görög helyett három órán angolt s két (a harmadik évben egy) órán francziát s egy (a harmadik évben két) órán mennyiségtant tanulnak az illetők. Az ilyen görögöt nem tanuló gymnasiumi tanulókra a realgymnasium franczia és angol nyelvi tantervének az illető része érvényes, a mennyiségtanból pedig a pótló tanulás első két évében kereskedelmi számtannal, a stereometria elemeivel és a gyökmennyiséggel, a harmadik évben pedig a trigonometria elemeivel bővül az anyag. Látni való, hogy így a realgymnasiumba való átlépésök lehetővé válik. A gymnasium e szerint görögöt nem tanulóknak nem ad érettségi bizonyítványt, sőt a felső három osztályban a görög tanulásától senkit sem ment fel. A görögöt helyettesítő tanfolyam tehát nem teszi a gymnasium tantervét kettőssé, csupán közben történik némi elválás, a mi az egész gymnasiumi oktatás egységét s az érettségi bizonyítvánnyal szerzett képesség egységes voltát nem érinti. A magyar gymnasium azonban éppen ellenkezőleg az ötödik osztálynál mintegy ketté válik s kétféle érettségi bizonyítványt adhat. Nem teszi realisabbá a görögöt nem tanulók képzettségét, mert se nem modern nyelveket, se nem mennyiségtant vagy természettudományi tárgyakat nyújt a görög helyett, hanem alaposabbá teszi azok irodalmi ismereteit éppen görög írók fordítását olvastatva, a rajztanítás céljául pedig a műízlés és széperzék fejlesztését is kitűzi a kézügyesség és megfigyelő tehetség fejlesztése mellé. E nagy nyereséghez pedig nem a görög helyett jutnak az illetők, hanem jórészt a mellett, mert Homeros és Herodotos, Aischylos vagy Sophokles, Thukydides és Demosthenes, meg Plato fordított munkáit olvasva görögöt tanuló társaikéval jóformán egyező ismereteket szereznek, de közvetlenebb uton könnyebben érik el, szóval az a különbség, hogy a görög nyelvtan tanulását kikerülik. Így aztán az a lényeges vonás, az az igazság, hogy a görög nyelvet nem tanulók rendes tantárgyként végzik azt (a rajzot), a mivel a görögöt tanulók egy része is foglalkozik magánórákon; s az a különös, hogy az így végeredményében szinte — legalább, némelyekre nézve — megegyező ismeretek és képességek két különböző értékű végbizonyítványhoz vezethetnek. A kérdésnek nem

* *Baumeister*, Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre stb. I. kötet. 2. fele, 30. és 49. l.

lehet szerencsés megoldása, mert visszás. Mai alakjában épen nincs meg az a vonása, a mi pedig jogosulttá tenné: a gymnasium és reáliskola közelítése; az egyéni hajlamoknak való térnyitás is mondhatjuk csak azoknak ér valamit, a kik rövidesen ki akarják kerülni a görögöt tanulással járó bajokat, meg talán azoknak, a kik már a választásnál jövőendő mérnöki pályákra gondolnak.* Érdekes különben, hogy a görögöt nem tanulóknak okos tanártól vezetve több hús is jut a gyümölcsből a magon, a görög tanítás pedig esetleg addig hámoz-hámoz, a míg a héjon kívül épen csak a mag marad a tanulóknak; a nyelvtan meg a fordított szöveg.

IMRE SÁNDOR.

TESTNEVELÉSI ÜGYEK

az 1900—1901-iki értesítők alapján.

(I. Játékdélután. II. Programmértekezések. III. Ifjúsági egyletek. IV. Test- és erőmérések. V. Vegyesek.)

I.

Tulajdonképen nem kimerítő képét akarom az alábbi sorokban adni e fontos ügy jelenlegi állapotának, hanem csupán egynehány jelenségre rámutatni, melyekből a középiskolai testi nevelés terén az újabb időben észlelhető haladásra következtetés vonható. Mert haladást okvetlenül kell várnunk azon mozgalmak és fáradozások után, melyeknek néhány éve ezen a téren tanúi vagyunk. Legtanulságosabb volna, igaz, az országos ifjúsági tornaversenyek hatását kutatni úgy az egyesekre, mint az egész ifjúságra és az iskolai élet alakulására. Ez azonban most még korai fáradozás, mert ily intézmény, míg maga egészen meg nem állapodott és meg nem szűnik újítás és ujdonság lenni hatására nézve, tulajdonképen alaposan és helyesen meg sem ítéltető.

A második s tán még fontosabb újítás tudjuk, a kötelező játékdélutánok behozatala a most folyó iskolai évben már az összes osztályokba. Ennek is csak pár év múlva lehet majd látni a hatását. Addig

* Baumeister, i. m. 334. l. a második jegyzetben említi a hazánkról közölt ismertetésben (Kármán irta), hogy e tanulók jórészt a class. nyelvek miatt eltávoztak volna a gymnasiumból s hogy általában gyengébbek azok, a kik görögöt nem tanulnak. — Kíváncsatos volna kimutatást közölni; «a középiskola jövő rendszerében» (l. idézett min. rend.) talán hasznát lehetne venni.